

ja että ihmiskunta voisi kulkea tasaisen kulttuurikehityksen tiellä. Meidän täytyykin myöntää, että vaikka vielä monella taholla aseita kalistellaan, nämä kuitenkin yleisessä käsityksessä ovat kadottaneet yhä enemmän merkitystään, mikä on tietysti sangen ilahuttava ajan merkki. Se merkitsee, että kaikki se, mitä nyt pääasiallisesti joko suoranaisesti tai välillisesti asein ylläpidetään, suhteellisesti nopein askelin rientää häviötään kohti. Väittihän itse väkivaltainen Napoleon I, että kulttuuri aina voittaa miekan. Vaikka meidän aikamme potee monia yhteiskunnallisia haavoja ja vaikka sen ruumiissa on monta sangen ikävää paisetta, niin ainakin tulevaisuuden ihmisille merkitsee äärettömän paljon, että kulttuurille ja tosi sivistykselle annetaan kunniotus ja ratkaiseva merkitys.

Kansan syvät rivit ovat yhä enemmän omaksuneet tämän käsityksen, ja mitä laajemmalle tämä mielipide leviää, sitä enemmän kasvaa myöskin syvien rivien vaikutusvalta yhteiskunnassa. Kulttuuri luo yhä laajempia aloja inhimilliselle toiminnalle, ja mitä enemmän syvät rivit tunkeutuvat näille aloille, sitä enemmän edellytyksiä niillä on vihdoin, *kun olot kypsyvät*, ottaa kulttuurin jalostuttamina yhteiskunnallinen valta käsiinsä.

Kansan syvien rivien tulee näin ollen hankkia itselleen yhä enemmän sivistystä, sillä se on tavattoman mahtava ase, jota eivät mitkään sotaiset varustukset enää voi vastustaa eikä maahan lyödä.

5. 1. 25.

»EPPURE SI MUOVE».

(Se liikkuu sittenkin.)

Maaailman suurin taistelu on ollut ja on osaksi vieläkin vanhoillisten ja edistyksen ystävien välillä. Edelliset,

pääasiallisesti »beati possidentes» (onnelliset omistajat) tahtovat niin paljon kuin mahdollista pysyttää olevia oloja entisellään; jälkimmäiset taas pyrkivät viemään maailmaa eteenpäin edistyksen tiellä. Edelliset lohduttavat itseänsä tavallisesti sillä, että tämä taistelu muka olisi »ikuinen»: voitto lankeaisi välistä toiselle ja välistä toiselle. Tämä on kuitenkin ehdottomasti filisterien, poroporvarioiden käsitys ihmiskunnan kehityksestä. Suurpiirtein katsottuna on asia aivan toisin: edistys on kyllä monesti mutkainen, mutta se on kuitenkin aivan selvästi näkyvissä ja aivan varma. Voi tässä käyttää Galilein suuhun pantua lausetta auriongon suhteesta maahamme: »Eppure si muove» (se liikkuu sittenkin).

Sallittakoon minun näyttää tämä toteen kahdelta kehityksen alalta.

Kuinka ovatkaan valistuneitten ihmisten läsitykset raamatusta ja sen sisällyksestä aikojen kuluessa muuttuneet! Tuskin yksikään ihminen, joka on päässyt tosi-valistuneitten joukkoon, uskoo, että maailma olisi luotu muutamissa päivissä, ei edes vaikka »päivä» käsitettäisiin pitemmäksi ajanjaksoksi, jonka jälkeen Jumala taas olisi ryhtynyt uuteen luomispuuhaan: geologinen tiede on Lyell'in jälkeen kumonnut tämän. Saman voi sanoa siitä, että Jumala loi valon ennenkuin auriongon ja muut tähdet. Eittämätön tieteellinen tosiasia on myöskin, että esim. kertomus suuresta vedenpaisumuksesta on lainattu, voi sanoa melkein sanasta sanaan, eräästä babylonilaisesta Gilgamesch nimisestä tarusta, joka vuorostaan sai sen Intiasta. Babylonialainenkin Noa, Ut-Napishtim (Berossos Atrachasis) rakentaa arkin, kun jumalat ovat päättäneet hukuttaa kaikki veteen ja menee sinne omineen. Hirveä vedenpaisumus puhkeaa. 7 päivän jälkeen, kun arkki on pysähtynyt Nisir vuorelle, lähettää U. ulos kyyhkysen, sitten pääskysen, mutta ne palaavat, kun eivät löytäneet lepopaikkaa; korppi taas, joka sitten lasketaan ulos, ei palaja. Silloin U. menee ulos arkista

ja uhraa jumalille.*) Tämä babylonilainen satu on varmasti syntynyt paljoa ennen kuin Mooseksen kirjat. Samoin kerrotaan assyrialaisen kuninkaan Sargon I:n synnystä samalla tavalla kuin Mooseksenkin: sielläkin äiti laskee hänet kaisloista punotussa korissa jokeen, josta hän pelastuu ja tulee mahtavaksi mieheksi. Niinikään kuuluisan Babylonian kuninkaan Hammurapin v. 1901 löydetty lakikokoelma on hyvin monessa suhteessa yhtäläinen kuin Mooseksen kokoelma. Se on kuusi vuosisataa vanhempi kuin Mooseksen lakikokoelma, jos seuraakin vanhaa muinaistaruista käsitystä Mooseksen lakikokoelman iästä, mutta tieteellisen käsityksen mukaan monta kertaa vanhempi; eräs suuri ranskalainen tiedemies väittää sentakia, että, jos Jumala on sanellut Moosekselle hänen lakinsa, niin on Jumala lainanut sen Hammurapilta. Tietysti ei kukaan tieteellisesti sivistynyt ihminen voi uskoa, että aurinko olisi joksikin aikaa pysähtynyt Gideonin laaksossa: jo Aristarchos Saamosta ja Seleucus Babyloniasta tiesivät paljoa ennen kuin Copernicus, että maa kierii auringon ympäri.**)

*) Vert. tarkemmin: Häfker, Gilgamesch, eine Dichtung aus Babylon 1924.

**) Loisy (lue Loasii), Ranskan vapaamielisen teologian pelkäämätön edustaja, väittääkin: „Jos Jumala itse on kirjoittanut raamatun, täytyisi otaksua, että hän on joko valehtelija tai tietämätön.“ Tarvitsee vain lukea esim. prof. Staerk'in asiallista, puolueetonta ja perusteellista esitystä „Vanhan testamentin synnystä“ (Die Entstehung des alten Testaments 1918) tullaksensa vakuutetuksi, miten monta kättä on ollut kokoonpanemassa tätä „Jumalan sanaa“ kovin eri aikoina. — Samoin on myöskin kuuluisa orientalisti (varsinkin assyriologian alalla) prof. Hommel nuolenpääkirjoitusten avulla osoittanut (Geschichte des alten Morgenlandes sivv. 68 ja 172), että tuo pyhä patriarkka Abraham (Abram), heprealaisten kantaisä, joka m. m. raiskasi palvelijattarensa, oli joku nomaadisoivan ryövärijoukon johtaja Kaldean ja Mesopotamian välillä ja ryösti Elamilaiselta kuninkaalta Kudur-Lagamarilta, kun hän palasi Sodomian ja Gomorran luota, Damasikon läheisyydessä yöllä hänen suuren saaliinsa ja että pro-

Tärkeämmät kuin vanhasta testamentista ovat tutkimukset uudesta. Jo Spinoza oli sitä mieltä, että sitäkin niin kuin vanhaa testamenttia on tutkittava samalla tavalla kuin muitakin historiallisia lähde-tekstejä; ja tämä tutkimus on varsinkin D. F. Strauss'in ja F. C. Baurin ajoilta asti yhä syvemmin tunkeutunut uudenkin testamentin lähdekirjoihin. Ei kukaan tieteellisesti koulutettu kriitikko, ei edes teologivapaa- mielisempää suuntaa, voi kieltää, että nykyiset evankeliot sisältävät auttamattomia ristiriitaisuuksia. Niin on esim. Pietarin Kristuksen kieltäminen neljässä evankeliossa niin sotkuinen, että johtopäätös tulee aivan eriskummalliseksi. Samoin ovat esim. Luukkaan 14,26 ja Matheuksen 10,37 ristiriidassa keskenänsä, koska toinen vaatii lähimpien *»vihaamista»* ja toinen *»vähemmin rakastamista»* Kristuksen suhteen. Samoin tunnustavat vapaa- mieliset teologitkin, että alkuperäiseen evankelioitten tekstiin on ilmeisesti pantu kaikenmoisia lisäyksiä. Niin on esim. aivan selvästi n. s. Johanneksen evan- geliumin loppu myöhemmin liitetty siihen. Ja toiselta puolen taas on itse kuuluisa Harnack myöntänyt, että Markuksen evankeliumin lopusta on jotain poisjätetty. Monasti löytää evankelioista mahdottomuuksia. Niin esim. on tietysti mahdotonta, että kukaan olisi kuullut Kristuksen rukousta Getsemanen tarhassa, jos hänen oppilaansa nukkuivat. Itse prof. Schmiedel myöntää m. m., että Kristus ei mitenkään olisi voinut *»Jumalanpoikana»* lausua: *»Mutta siitä päivästä»* (kun taivas ja maa hukkuvat) *»ja hetkestä ei tiedä kenkään, ei enkelitkään, jotka ovat taivaassa, ei Poikakaan (Kristus), vaan Isä»*, Mark. 13,32. Samalla tavalla Mark. 10,18: *»Niin Jesus sanoi hänelle: Miksi sanot minut hyväksi?*

feetta Danielin kirjassa, jonka alkupuoli on kirjoitettu noin 500 ennen Krist., mutta loppupuoli paljon myöhemmin, ereh- tyneet myöhemmät kopioitsijat ovat tässä jälkiosassa asetta- neet Nebukadnesar'in nimen Nabonidin Belsarin isän, Baby- lonilaisen viimeisen kuninkaan nimen asemesta, mikä tietysti ei voi olla yhteydessä jumalallisen alkuperän kanssa.

Ei kenkään ole hyvä, vaan yksin Jumala.» Ja vihdoin vielä tuo Kristuksen Jumalanpojan inhimillinen tuskanhuuto ristillä (Mark. 15,34): »Eli, Eli, lamma sabbachtani, Jumalani, Jumalani, miksi minun annoit yön.» Niissä on myös paljon, joka sotii historiallisia tosiasioita vastaan: oikeuden istuntoja sai Palestiinassa pitää ainoastaan päivällä, kun taas Kristuksen tuomio suoritettiin yöllä. Vielä ankarampi kielto oli pitää niitä juhlapäivinä, saatikka sitten juutalaisten suurimpana juhlapäivänä, pääsiäisenä. Aseitten kantaminen sapattipäivänä oli myös kielletty, siis ei ylipappi voinut lähettää aseellisia miehiä vangitsemaan Kristusta. Juutalaisten käsityksien mukaan oli »Jumalanpilkkaja» Kristus kivitettävä, eikä ristiinnaulittava. Monta paikkaa on myös väärin käännetty kreikaksi: niin esim. tuo kuuluisa Markuksen paikka 3,29 »pyhän hengen» pilkkaamisesta ja siitä seuraavasta iankaikkisesta tuomiosta. On näet varmaa, että Kristus ei puhunut kreikkaa eikä hepreaa, vaan aramealaista kieltä.

Tieteellisten tutkijain keskuudessa, myös vapaamielisten teologiien, on se käsitys yleinen, että alkuansa oli olemassa ainoastaan suullisia kertomuksia Kristuksesta ja hänen toimestaan ja tällaiset kertomukset, varsinkin niinä aikoina ovat hyvin varovasti vastaan otettavat. Sitten syntyi epäilemättä yksityisiä kirjallisiakin muistiinpanoja, arvattavasti ensin aramealaisella kielellä, jotka sitten käännettiin kreikan, silloiselle »maailman-kielelle» niillä seuduilla. Meillä ei ole, tieteellisesti puhuen, minkäänlaisia varmoja tietoja, että n. s. Matteus, Markus, Luukas ja Johannes olisivat evankelioitten sepittäjät. Vanhin todistaja tässä suhteessa on Hierapolin piispa Papias, mutta hän eli noin 150 v. Kr. j., jolloin tietysti jo kristillisen kirkon peruskirjat olivat määrättyt ja yhteen sovitettut, vaikka tosin ei onnellisella tavalla. On näet huomioon otettava, että kanonisten evankelioitten ohessa löytyi muitakin evankelioita, joista tunnetaan »heprealais-evankelio», »egyptiläis-evankelio» ja »Petruksen evankelio»; myöskin tuolla

merkillisellä Markionilla näkyy olleen oma evankelionsa, jota hän piti muita parempana.

Itse Kristuksen persoonasta käyvät tieteellisesti tutkivien mielipiteet hyvin erilleen. Muutamat — suhteellisesti harvat — ovat vielä sillä kannalla, että hän oli »Jumalan poika», itsekin Jumala. Toiset, niiden joukossa vapaamieliset teoloogitkin, ja esim. Viktor Rydberg (»Bibeln lära om Kristus») pitivät häntä ihmisenä. Kolmas ryhmä, niiden joukossa esim. prof. Drews ja nyt äsken kuuluisa Georg Brandes, koettaa todistaa, ettei Kristusta ole ollut olemassakaan, vaan että hän olisi vain ollut joku uskovaisten luoma jumaloitu sankariolento. Viimemainittu kanta näyttää minusta, huolimatta kaikesta oppineisuudesta, joka siihen on tuhlattu, lepäävän heikolla pohjalla.*) Rooman suurin historioitsija, P. Cornelius Tacitus, (synt. n. 52 j. Kr.), jonka luotettavuutta ja tarkkaa lähteitten tutkimusta ei epäillä, sanoo selvästi (Ann. XV 44): »Tämän nimen perustaja Kristus tapettiin Tiberio keisarin aikana prokuraattori Pontius Pilatuksen toimesta.» Ei kukaan tietääkseni ole väittänyt, että joku kristitty puhtaaksikirjoittaja olisi pistänyt tämän lauseen roomalaisen historioitsijan tekstiin, kuten esim. on väitetty erästä juutalaisen historioitsija Josephon kuuluisasta paikasta. Myös tuo erinomainen Lukianos, »pakana», jonka kristitty Suidas on lähettänyt »Saatanan» ikuiseen tuleen ja joka eli vähää jälkeen Taciton, puhuu »ristiinnaulitusta sophistasta» (Kristuksesta) ja lausuu sanasta sanaan: »He (kristityt) palvelevat vielä tuota suurta ihmistä, joka Palestiinassa ristiinnaulittiin, koska hän »saattoi elämään» tämän uuden myste- rion.» Ja erittäin merkillistä on, että Celsus, Lukianon aikalainen ja kristinopin kiivaimpia vastustajia, ei

*) Samoin on huonolla menestyksellä väitetty, ettei Kristuksen suurta edelläkävijää Gotama Buddhaa olisi milloinkaan ollut olemassa; vaikka kyllä hänestäkin on paljon legendoja.

mitenkään epäillyt Kristuksen olemassaoloa, vaikka hän apostrofeeraa häntä seuraavalla tavalla (Celsi Aleethees Logos ed. Glöckner 1924): »Sinä olet syntynyt juutalaisessa kylässä, sieltä kotoperäisestä köyhästä käsityöläisvaimosta. Tämän ajoi luotansa hänen miehensä, eräs puuseppä, koska hän (vaimo) oli todistettu syylliseksi salavuoteeseen. Miehensä hylkäämänä ja harhaillen synnytti hän häpeällisesti salassa eräästä Pantheera nimisestä sotilaasta Jesuksen; tämä (poika) köyhyydestä meni palvelemaan Egyptiin ja siellä hän tuli tietoiseksi muutamista salaisista voimista, joista egyptiläiset kerskaavat; hän palasi sitten hyvin perehtyneenä näihin voimatieteisiin ja sen nojalla hän kutsui itseänsä Jumalaksi. Miten eroaa tämä neitsytsyntymisen luelottelu kertomuksista Danaeesta, Melanippeestä, Augeesta ja Antiopeesta?» . . . (Melkein samanlainen juttu oli Platonin äidistä.) »Kuka sinä olet, jota ei isäsi voinut auttaa etkä itsekään auttaa?» . . . Miksi hän tuskastuu ja vaikeroi ja pyytää päästä kuoleman pelosta sanoen jotenkin näin: »Oi isä, jos voisi päästä tästä kalkista.» Celsus meni niin pitkälle, että Kr. muka oli veijari ja noita (alatsoon kai goees), kuten ilmeisesti oli Peregrinus, eräs »kristitty» mies.*) Tätä eivät mitenkään myönnä edes ne, jotka pitävät Kristusta pelkkänä ihmisenä: he pitävät häntä suurena ja jalona ihmisenä, mutta »valveilla uneksijana». Tämä selittää kovin paljon. Monet ihmeistäänkin voivat täten saada selityksensä, varsinkin jos Celsus on oikeassa, että Kristus, kuten Mooses, oli hankkinut Egyptistä monta salaista tietoa. Tosin muutamat ihmeet ovat tarumaisesti liioiteltuja, kuten esim. Lazaruksen eloonherättäminen, vaikka hän jo oli mätänemistilassa, ja 5,000 ihmisen ruokkiminen viidellä leivällä ja kahdella kalalla. Tämä

*) Tästä kertoo Lukianos, että hän itse näki tämän astuvan roviolle, mutta että siitä huolimatta eräs „totinen ja arvokas mies“ kertoi hänelle nähneensä heti sen jälkeen, miten Peregrinus „ylösnousseena“ valkoisissa vaatteissa kulki „kaiukujen“ pilarikäytävissä.

liioittelemineen kehittyi myöhempinä aikoina aivan mahdottomiin. Ja vielä n. 1200 j. Kr. kerrottiin »pyhästä» Franciscuksesta mahdottomia ihmetöitä. — Sangen merkille pantavaa on, mitenkä noissa pyhissä kirjoissa muutetaan ennustukset Kristuksen tulemisesta ja sen yhteydessä suurista mullistuksista. Kuten Daniel koettaa selittää Jeremian ennustuksia ja itse ennustuksissa erehtyy, niin Kristuksen tulemisen ennustukset siirtyvät muuttuneitten tapahtumien johdosta eri evankelioissa yhä epämääräisemmiksi, koska asianomaiset tahtovat tällä tavalla nähtävästi lohduttaa »Herran» tuloa kiihkeästi odottavia, kun aina lausuttu ennustus petti, kuten nykyäänkin vielä muutamissa uskonlahkoissa tapahtuu. On koitettu — ja sen on tehnyt m. m. vapaamielinen teologi Ruotsin kunnioitettava arkkipiispa N. Söderblom — hakea Sundar Singhistä, tuosta »Kristuksen tapaisesta personallisuudesta», vastinetta Kristukselle ja hänen toiminnalleen, ja se voi olla monessa suhteessa sattuva; ilmeistä on että S. S. on hankkiaksensa itsellensä uskovaisia käyttänyt tahallisia tahi tarkoittamattomia valheita, kun hän m. m. kertoo tuosta tibetiläisestä pyhimyksestä Maharishistä kaikenmoisia ilmeisiä legendoja m. m. että hän tuli 330 vuoden vanhaksi.

Lisään tähän vielä, että vapaamieliset teologitkin hylkäävät helvetinopin, koska se ei mitenkään sovi yhteen Jumalan, Luojan kaikkیتietoisuuden ja rakkauten kanssa. Kun vielä Kant, Humen alotteesta, väitti olevan tieteellisesti mahdotonta todistaa Jumalan olemassaoloa ja sielun kuolemattomuutta, — vaikkei päinvastaistakaan voi todistaa — ja semmoiset kristilliset miehet kuin Tolstoi eivät voineet hyväksyä pyhää ehtoollista ja kolminaisuuden oppia, niin käynee koko ylläolevasta esityksestä selville, että uskonnollisella alalla on tapahtunut suuri edistys vapaamieliseen suuntaan. Tässä ei voi kummastella, että muka ihmiskunta on elänyt lähes 2000 vuotta uskonnollisissa harhaluuloissa, sillä elihän sama ihmiskunta miljoonankin vuotta

esim. siinä harhaluulossa, että aurinko kierii maan ympäri.

Vielä paremmin näkyy uskonnollinen edistys, jos johdutamme mieleen muutamia tosiasioita, miten niitten kanssa on menetelty, jotka ovat uskaltaneet raivata tietä vapaamielisemmälle käsitykselle uskonnon alalla. Kreikkalaisessa ja roomalaisessa muinaisuudessa ei yleensä ihmisiä vainottu uskonnollisista syistä; kun Pheidiasta, Anaxagorasta ja Sokratesta tämmöisestä »rikoksesta» muun ohessa syytettiin, ei tämä syytös paljoa merkinnyt, koska heihin käytiin käsiksi etenkin valtiollisista syistä. Mutta kun pappisvalta pääsi rehoittamaan varsinkin keskiajalla ja myöhemminkin, alkoi hirveitä uskonnollisia vainoja. Kun kristityt v. 1099 valloittivat Jerusalemin, tappoivat he 8 päivässä n. 70,000 mohamettilaista ja juutalaista! Tunnettuahan myös on, miten ristiretkä käytiin aurinkoisen Eteläranskan albingensejä vastaan 13:n vuosisadan alkupuolella. Täällä murhattiin yhden ainoan kaupungin valloituksessa 20,000 ihmistä ja poltettiin kirkossa 7,000 »uskotonta» ihmistä. Vielä hirveämpi oli v. 1572 tuo kuuluisa Pärttylin yö, (jonka paavi maalautti Vatikanin seinälle), jolloin, tosin myös valtiollisista syistä, samassa Ranskassa murhattiin kaikkiaan ainakin 30—50,000 protestanttia. Kummassakin tapauksessa harjoitettiin mitä hirveintä raaquutta. Alban herttua lähetti melkein samaan aikaan manalaan lähes 20,000 ihmistä, ja kun Nantesin edikti purettiin Ranskassa v. 1685, käytiin kuolleittenkin protestanttien kimppuun heidän haudoissaan. Mikä raaquus! Ylen tunnettua on niinikään, mitenkä useat jalot miehet poltettiin roviolla, koska eivät voineet tunnustaa kirkonoppia. Niin m. m. Joh. Hus, Praagin yliopiston rehtori, Kosnitzissa v. 1415 keisari Sigismundin käskystä, jonka ensimmäisenä tehtävänä, kun tuli kaupunkiin, oli mennä koko seurueensa kanssa ilotyttöjen luo. V. 1498 poltettiin jalo Savonarola irstaan paavin käskystä ja samoin poltettiin v. 1553 ylen hurskas lää-

käri Servet Genevessä, koska ei voinut hyväksyä kirkonoppia Jumalan kolminaisuudesta ja Kristuksen jumaluudesta, vieläpä kuuluisan reformaattorin Calvinin toimesta, joka ei hävennyt suoraan tunnustaa tämän johdosta: »Joka päivä leviää pahuus; kaikkialla pulppuaa uusia erehdyksiä; ja ihmiset, joille Jumala on antanut valtaa, eivät pidä huolta siitä, että hänen nimeään kunnioitetaan. Sillä jos paavilliset niin kiihkeästi rankaisivat poikkeuksia taikauskostaan, niin täytyy kristillisten valtojen hävetä, että näyttävät niin vähän rohkeutta kumoamattomien totuuksien (!) puoltamisessa.»

Vielä on mainittava Italian suuri filosofi Giordano Bruno, joka filosofiassaan raivasi tietä Spinozan panteismille (Jumalan kaikkisuudelle maailmassa) ja sentakia paavin käskystä poltettiin roviolla v. 1600 Rooman »Kukkaistorilla», jossa nyt seisoo hänen kunniapatsaansa paavien suureksi harmiksi. Ja sitten vielä tuo suuri tiedemies Galileo Galilei, joka hänkin kehitti Copernikon oppia ja siitä syystä joutui inkvisitsionin käsiin ja ainoastaan tilapäisesti peruuttamalla väiteensä karttoi suurempaa vainoa. Mutta tämä ei ollut tietysti ainoa uhri, jonka inkvisitsioni ja sen velipuoli Pyhä Hermamdad, jota Cervanteskin vielä ihaili, koetti tuhota. Eikä sovi edes liioin kehua Lutherin ja Melanchtonin suvaitsevaisuutta uskonnollisissa asioissa. Ainakin jälkimäinen on hyväksynyt väkivaltaisiakin keinoja tässä suhteessa. Mutta sivistyneissä valtioissa ei niitä enää puolleta. Espanjalle, joka tuskin vieläkään on oikea sivistysvaltio, tulee kunnia Ferrerin surmasta v. 1909 papiston toimesta. Muissa sivistysvaltioissa on viime vuosidalla käytetty hieman lievenpiä pakkokeinoja. Suuret tutkijat Strauss ja Renan, jotka ovat olleet tienraivajina valistuneemman uskonnon puolesta, saivat väistyä opetuspaikoistaan ja herättivät ääretöntä vihaa itseänsä kohtaan. Mutta Marxin ihaillema Feuerbach, joka niinkuin Voltaire kielsi sielun kuolemattomuuden (»Ewiges Leben»), ei tarvinnut kärsiä sanottavaa vainoa. Erittäin sattuvasti on tuo sukkela Lukianos pilkallisessa esi-

tyksessään muinaisuuden jumalista, kertonut eräästä kaksinpuhelusta ylijumalan ja talonpojan kesken, jossa edellinen koettaa taivuttaa toista mielipiteeseensä, mutta, kun tämä ei täten taivu, uhkaa jumala häntä ukkosellaan; tähän vastaa talonpoika, että koska jumala uhkailee, on hän ilmeisesti väärässä, niinkuin aina muutenkin semmoisissa tapauksissa.

Se on tieteellisen tutkimuksen ansio, että edistys uskonnollisella alalla käypi suurin askelin eteenpäin. Melkoinen osa tiedemiehistä on agnostikkoja, s.o. he sanovat kuten esim. Darwin ja Huxley, etteivät voi tietää mitään Jumalasta ja yliluonnollisista ja haudantakaisista asioista tahi he väittävät niinkuin Comte ja Spencer, että hyvin mahdollisesti on jotain tämmöistä olemassa, mutta siitä me emme voi mitään tietää ja todistaa. Sentakia ja kun uskonnoita on kovin paljon, ja ne kaikki puolestansa luulevat olevansa oikeassa (vert. Lessingin sormusjuttua »Nathanissa»), on yhä enemmän vakaantunut se mielipide sivistysmaissa, että valtio ja kirkko ovat toisistaan erotettavat, ja monessa maassa onkin tämä valistusta todistava toimenpide toteutunut.

Samaa ilmeistä kehitystä yhä suurempaa edistystä kohti on huomattavissa valtiollisella ja yhteiskunnallisella alalla, jos kohta tämäkin edistys on mutkainen ja monta kertaa tekee suuriakin taka-askeleita. Ei maksa vaivaa muuta kuin huomauttaa itämaiden itsevaltiudesta. Myöskin Kreikan suuresti sivistyneen kansan keskuudessa esiintyi tämmöisiä itsevaltiaita eli »tiranneja». Muinaiskreikassa oli ainoastaan n.s. kaupunkivaltioita, s.o. joku kaupunki suurine tai pienine ympäristöineen muodosti valtion, ja kun ylimystö riiteli sorrettuun alhaison kanssa, onnistui jollekulle yksityiselle anastaa koko valta käsiinsä. Muutamissa valtioissa, esim. Athenassa, oli jo aikaisin kuninkaitten ja elinkautisten arkonttien valta kukistunut ja korkeampi porvaristo

ryhtynyt taisteluun niiden perijää, aatelisherroja, »eupa-
triideja» vastaan. Solon siirsi vallan rikkaimmille por-
vareille, joilta alemman kansan avulla »tiranni» Peisis-
stratos sen riisti. Mutta tämä valta ei kestänyt kauvan:
varsinainen kansa, alemmat kansankerrokset, otti sen
jotenkin pysyväisesti haltuunsa. Hieman toisin kehity-
ivät olot Roomassa. Kuningasvallan kukistumisen
jalkeen taistelivat ylimystö ja köyhälistö keskenänsä,
kuten tunnettua, tuimasti, kunnes täälläkin nerokas,
mutta itsekäs ja vallanhimoinen Caesar, alhaisoon nojau-
tuen, perusti keisarivallan. Tätä valtaa vastusti yli-
mystö alkuaan, mutta sitten molemmat yhdessä sortivat
köyhälistöä, kunnes kristinusko juuri tästä syystä
sai suurta kannatusta Rooman maailmanvallassa, ja
täten ensi aikoina olikin pääasiallisesti köyhien ja vai-
nottujen uskonto. Vanhimmat kirkkoisät, varsinkin
tuo intohimoinen, älykäs ensimmäinen kirkkoisä Tertul-
lianus (kuoli 220 Kr. j.), Marcionin ankara vastustaja, ja
Clemens Aleksandrialainen, toinen valistunut kirkko-
isä, asettuivat samalle kannalle: edellinen kutsuu Juma-
laa »rikkaitten halveksijaksi» ja »köyhien asianajajaksi»
ja Clemens väittää m.m. että »luonnostaan on yksityis-
omaisuus väärää»; he seurasivat muuten näissä lausun-
noissaan esikuviaan, Vanhan Testamentin suuria pro-
feettoja (Jesaja, Hesekiel, Jeremias, Hosea, Amos).

Mutta kun papiston ylen suuri valta, varsinkin uskon-
puhdistuksen kautta väheni, nousi toiselta puolen porva-
riston vaikutus ja merkitys yhä korkeammalle siten,
että se osasi laajentaa valtaansa kaikille aloille, varsin-
kin teollisuuden ja kaupan kehittyessä. Englannissa oli
se jo 13. vuosisadalla tullut valtiokoneistostakin osalli-
seksi. Vaikka kuuluisa Montesquieu (lue Mongtteskiö) tahtoi
ikuisiksi ajoiksi, kuten näyttää, vahvistaa tämän hallitusmuodon
»Esprit des lois» teoksessaan, pääsi porvaristo Ranskan
suuressa vallankumouksessa v. 1789 paljoa pitemmälle.
Vuonna 1793 säädettiin hyvin pitkälle menevä valtiomuoto,
jossa kuitenkin yksityisomaisuus julistettiin loukkaamattomaksi
ja samana vuonna

määrättiin kuolemanrangaistus kaikille, jotka vain uskalsivat harjoittaa kiihoitusta olemassa olevan omaisuusjärjestelmän kumoamiseksi: siis oikea valtiopetospykälä suuren vallankumouksen aikana. Ja sitten on kehitys käynyt yhä radikaalisempaan suuntaan melkein kaikissa sivistysmaissa. Porvariston on täytynyt senkin antaa yhä enemmän perää kansan syville riveille ja laskea nämä yhä enemmän osallisiksi yleisten asiain hoidosta. Tämä on tapahtunut etenkin yleisen äänioikeuden säätämällä useimmissa sivistysmaissa, aivan äsken itse monarkisessa Jaapanissakin. Kaikki keisarit ovat hävinneet Euroopasta 50—60 vuoden kuluessa; monen kuninkaankin valtaistuim on horjuva, esim. Espanjassa ja Italiassa, joissa viimeainituissa maissa pari hurjastelijaa koettaa sitä vanhoillisuutta turhaan tukea. Monen muun kuninkaan on täytynyt muodostaa hallitus sosialidemokraattiseksi, tahi ainakin yrittää sitä (MacDonald, Branting, Stauning, Vandervelde); Saksan ensimmäiseksi valtionpääksi valittiin sosialidemokraatti, pikkuporvarin poika, entinen satulaseppä Ebert. Mene tekel upharsin!

Mahtava vapauden henki on vallannut melkein kaikki vähänkin kehittyneet kansakunnat. Kansallinen vapaus ulkoapäin saavutettiin viimeisen suuren maailmansodan kautta — ainoa arvokas ja pysyväinen tulos siitä, — vaikka se maksoikin miljoonien ihmisten hengen. En voi olla ottamatta tähän muutamia otteita suuren vallankumouksellisen »anarkistin» Bakuninin eräästä Genevessä v. 1868 pitämästä puheesta, joka koskee tätä asiaa ja myöskin Suomea, ja joka ranskaksi pidettynä viime vuonna julaisttiin: »Me tahdomme tämän Venäjän keisarikunnan perinpohjaista hävitystä, sen täydellistä tuhoamista, sillä se on uhkauksena maailman vapaudelle, häpeällisenä vankilana kaikille niille kansoille, jotka ovat sen alamaisina, väkivaltaisena ja johdonmukaisena kaiken sen epäämisenä, jota kutsutaan ihmisoikeudeksi ja inhimillisyydeksi —. Tästä tietoisuudesta (että tsaari on kaikkien näiden onnettomuuksien todel-

lisena syynä) veriseen keisarikunnan hävittäväan val-
lankumoukseen — ei ole pitkä aika . . . Se, mikä on
varmaa ja jota ei mikään rehellinen ja todellinen demo-
kraatti voi kieltää, se on sen (Latvian) kieltämätön
oikeus määrätä itsestään, huolimatta saksalaisista ja
venäläisistä . . . Se, joka näyttää minusta enimmin hy-
väksyttävältä ja toivottavalta, on, että Pikkuvenäjä
(Ukraina) alussa kansallisena yhtymänä on yhtä riippu-
maton Isovenäjältä kuin Puolasta — minä toivon, että
Suomi tulee täydellisesti riippumattomaksi, täydellä
oikeudella järjestyä, kuten se itse tahtoo, ja yhtyä ke-
neen se tahtoo — minä luulen yleensä, ettei voi sattua
suurempaa onnea Venäjän kansalle kuin venäläisten
keisarillisten armeijojen tappio jonkun vihollisen kautta,
ulkonaisen tai sisällisen, yhdentekevä.»

Niin, kansojen itsenäisyys ulkoa päin on, kuten sa-
nottiin, (ellei ota lukuun Saksaa ja Itävaltaa) kansalli-
suuden perusteella toteutunut, mutta sisällisesti täy-
tyy vielä jokaisen kansan kulkea eteenpäin ajan viitoit-
tamaa tietä; kansojen syvien rivien täytyy saada yhä
enemmän sananvaltaa julkisissa asioissa eikä haittaisi,
jos jokainen tässä suhteessa painaisi syvälle mieleensä
ne sanat, jotka keisari Aleksanteri II lausui aatelisko-
koukselle Moskovassa vähää ennen orjuuden poista-
mista Venäjällä: »Hyvät herrat, meidän täytyy kiiruh-
taa talonpoikien vapauttamista, sillä se on meille kai-
kille parempi, että tämä vallankumous tapahtuu yl-
häältäpäin eikä alhaaltapäin.» Tämän ymmärsi esim.
suuri valtiomiehemme Leo Mechelin, Suomen itsenäi-
syyden peloton puolustaja, kun hän myötävaikuttii te-
hokkaalla tavalla yleisen äänioikeuden myöntämiseen
Suomen kansalle. Luotetaan kyllä paljon väkivaltaan,
mutta jo jalo Ranskan piispa Fenelon julisti pari sataa
vuotta sitten, ettei väkivalta koskaan voi taivuttaa
ihmisiä, se tekee niistä vain tekopyhiä olentoja.

Voltaire väittää »Tutkimuksessaan historian merkilli-
simmistä tapauksista», että »näyttää siltä kuin samat hul-
lutukset olisivat määrättyt aika-ajoin palaamaan maail-

man näyttämölle». Ja Nietzsche oli jotakuinkin samaa mieltä. Mutta epäilemättä ja varmaan on Hegelin käsitys tässä suhteessa korkeammalla tasolla: että kaikki inhimillinen on yhtämittaisen kehitysprosessin alaisena, että jokainen historiallinen kehitysaste kerran oli järjellinen, ajanmukainen ja todellinen, sen edellytyksistä pakosta sukeutuva. Jokaisen asteen täytyy kehittyä yksipuolisuuteensa, mutta mitä vahvempi tämä yksipuolisuus on, sitä varmemmin ja nopeammin se luhistuu kokoon muuttuakseen vastakohtakseen. Molempien vastakohtaisuudesta syntyy korkeampi yhtenäisyys, joka taas hajaantuu loppumattomassa kiertokulussa.

Luulen täten osoittaneeni että ihmiskunnan kehitys aina kulkee, suurpiirteisesti katsottuna, eteenpäin, jos kohta mutkissa, koska aina vanhoillisuus, vaikka turhaankin ja suhteellisesti vähäksi ajaksi, koettaa välistä kynsin hampain valloittaa takaisin, mitä edistys ihmiskunnan suurella työvainiolla on aikaansaanut. »Eppure si muove», se liikkuu sittenkin.

OSUUSTOIMINTA JA TYÖVÄKI.

Nykyisessä kapitalistisessa yhteiskunnassa on työväellä käytettävänäään pääasiallisesti kolme välikappaleita, joiden avulla se voi vihdoin päästä täydelliseen itsenäisyyteen ja vapauteen: valtiollinen, ammatillinen ja osuustoiminnallinen työväenliike. Mikä näistä välikappaleista on sille tärkein, voi olla ja on ollutkin riidanalainen kysymys. Onpa meillä ja muualla väitetty esim., että työväestö ei valtiollisella toiminnalla pääse tarkoitustensa perille, vaan että sen, kuten jo v. 1869 Liebknecht arveli, on kehittävä ammatillinen liike huippuunsa asti; toiset taas arvelevat, että ainoastaan valtiollisella toiminnalla todellisia tuloksia on saavutettavissa; joku osa antaa puolestansa osuuskauppatoiminnalle erittäin suuren merkityksen.